

Europa på 1970-talet

Idag talar man knappast längre om den atlantiska gemenskapen. Varför led då denna tanke nederlag? Redaktör Frank Bjerkholt, Morgenbladet i Oslo, ställer frågan i en artikel, här översatt från norskan. Skälen var flera, menar han, bl a gapet mellan USA och Europa i ekonomiska och teknologiska avseenden samt upptäckten i Västeuropa av de öst-europeiska grannarna. Västeuropeerna fann att de kunde främja utvecklingen mot autonomi inom östblocket om de själva avlägsnade sig från USA. Europa måste nu, menar artikelförfattaren, samla sina resurser till en gemensam arsenal. Detta är utmaningen till Europa. I framtiden avtecknar sig konturerna av ett federativt Europa, som skulle kunna lösa flera av de europeiska konflikterna och samtidigt påskynda avideologiseringen i den kommunistiska världen.

Medan 50-talet präglades av tron på det atlantiska samhället, uppstod på 60-talet en viss spänning mellan den atlantiska idén och den europeiska, och under 1970-talet måste vi kanske välja mellan dem. Tanken på det atlantiska samhället ger nämligen inte plats för de nya politiska realiteter som har dykt upp i Europa.

Under 1950-talet antog man att den atlantiska världen inte bara representerade en naturlig ekonomisk och kulturell gemenskap mellan NATO:s medlemmar, utan omfattade en större västeuropeisk helhet, där säkerhetspolitiken bara var en del av innehållet.

Idag talar knappast någon längre om den atlantiska gemenskapen. Då Jean Monnet, europarörelsens ledare, besökte president Kennedy efter valet, bad han honom att sluta använda orden atlantiskt samhälle och istället tala om det europeisk-amerikanska partnerskapet. Den tanke som låg implicit var önskan hos europeerna att spela en mer likvärdig roll i samarbetet.

Varför led tanken på det atlantiska samarbetet nederlag?

Först kan man peka på en geopolitisk orsak. En nations intressen beror av dess geografiska placering. Världen ser anorlunda ut från Washington än den gör från London eller Bonn. Därtill kommer att USA är en världsmakt, medan de europeiska länderna har mer begränsade resurser, ansvar och aspirationer. Detta blev klart i samband med Vietnam-krigen. USA fann sig snart i stor utsträckning isolerat från sina europeiska partners i

denna fråga. Den atlantiska solidariteten som man hade trott på och räknat med, fungerade inte.

En annan orsak var de båda stormakternas önskan och behov av att finna ett sätt att leva tillsammans på. Detta stod inte alltid i överensstämmelse med intressena hos de bådars respektive allierade. När USA förhandlade med USSR kunde man lägga tonvikten på andra frågor än på dem som de europeiska länderna önskade. Efter president Johnsons stora tal i oktober 1966, där han tycktes vilja inbjuda Sovjet till samarbete på basis av status quo i Europa, blev många europeer, kanske särskilt västtyskarna, ängsliga för att deras intressen kunde bli lidande till fördel för en världsordning som de båda stora etablerade.

Vi fick också en amerikansk nyorientering av landets roll i världen. Vietnam tycktes tyda på att USA hade lovat för mycket då Trumandoktrinen av 1947 proklamerade amerikansk hjälp till varje land som hotades av yttre eller tom inre aggression. Detta omfattande löfte upprepades av president Kennedy, medan president Nixon slog in på en ny linje, en mer pragmatisk och begränsad linje. Det blev bekant att USA ville reducera sitt engagemang i världen, och att landet bara ville hjälpa de stater som var i stånd att hjälpa sig själva. Det militära stödet skulle minskas till förmån för det ekonomiska.

Ingen isolationism

Det var dock inte tal om att USA skulle återvända till isolationismen. Världens

mäktigaste stat kan inte göra det. Men den skulle hädanefter bli försiktig med sina engagemang och tex överlåta mer av det europeiska försvaret åt europeerna själva. Det blev klart att de amerikanska trupperna i Europa inte skulle stanna där för alltid. Europeerna insåg att detta var en naturlig utveckling, som motsvarade deras egna önskningar om en mer självständig hållning.

Det stora gapet mellan USA och Europa i ekonomiska och teknologiska avseenden fick vidare europeerna att inse att de kunde koloniserats med ekonomiska medel om de inte var i stånd att samla sina egna resurser och sin egen förmåga. Deras europeiska medvetenhet ledde till en önskan att själva utträtta någonting, hellre än att leva gott på vad amerikanerna gjorde för dem.

Den nya europeiska självmedvetenheten manifesterades vidare på det sättet att västeuropeerna upptäckte sina östeuropeiska grannar. Så snart avspänningen tillät det sökte europeerna varandras sällskap. Det blev klart att östeuropeerna hade en liknande önskan om autonomi i förhållande till sin allierade stormakt som västeuropeerna hade vis à vis USA. Förhållandena inom de båda blocken var naturligtvis mycket olika, eftersom varje medlem kunde lämna NATO när den ville, medan Sovjet vägrade motsvarande rättighet inom sitt block.

Likafullt insåg västeuropeerna att de kunde främja utveckling och autonomi inom östblocket om de själva avlägsnade sig från USA. Ett atlantiskt samhälle, do-

minerat av amerikanerna, skulle inte kunna skapa avspänning med och närmande till Östeuropa, medan ett relativt självständigt Västeuropa, med USA på något avstånd, skulle vara bättre i stånd till det, eftersom USSR då skulle ha mindre skäl att frukta en europeisk överenskommelse.

Den europeiska idén var uppenbarligen en levande idé i båda delarna av Europa. Västeuropa kunde söka ordna sin allians med USA mer som ett partnerskap som skulle ge Europa anledning till att prioritera europeiska intressen i samförstånd. Det förefaller som om inte bara Frankrike nu följer en sådan linje, utan att också Storbritannien och Västtyskland kommer efter. Det nya, hoppningivande samarbete som har utvecklats inom EEC efter toppmötet i Haag i december 1969 öppnar porten in till den form för europeisk integration som kan uppstå utan att man behöver stöta sig med USA.

Utvecklingen i Norden

Ser man på det nordiska området i detta sammanhang är inte utvecklingen här alldeles klar. I vår del av världen märker man en viss ovilja gentemot den nya europeiska hållningen. I Norden som helhet, också inom NATO-länderna, märks en olust att sluta sig till en västeuropeisk integration. Och sedan den atlantiska alliansen avlöses av ett partnerskap mellan två stormakter på varsin sida av havet, har de europeiska länder som inte önskar slå sig ihop med den nya enheten på kon-

tingen bara ett återstående alternativ, nämligen neutralitet och därmed ett makttvacuum.

Det är tydligt att intresset för en nordisk tullunion, för Nordek, har en sådan bakgrund. Det sades sällan, men för många var Nordek en port in till en utveckling som kunde göra det överflödigt att behöva slå sig samman med den nya västeuropeiska blockskapelsen på kontinenten.

Denna tendens är så stark att t o m efter Haag-mötets tydliga framsteg i riktning mot medlemskap för de länder som hade bett om det, kunde obetydlig entusiasm spåras i politiska kretsar i Norge, och t o m i Danmark varnade man emellanåt mot att låta sig dras med av optimism. Det var nästan som om man saknat de Gaulle. Det var enkelt att ha en man som bestämde åt sig.

När Nordek har måst läggas på is för en tid, avgör utvecklingen inom EEC hur Norden skall förhålla sig till organisationen. Från skandinavisk synpunkt vore det en fördel om den gemensamma marknaden inte tog form av ett tredje block utan mer av en öppen organism som sysslade mer med ekonomiska och sociala framsteg än med maktpolitik.

Europa skapade både kapitalismen och kommunismen. Bägge måste reformeras. Kan Europa också framföra ett tredje sätt att lösa utvecklingens och samhällets problem? Kan den europeiska gemenskapen först och främst ge sig i kast med den kulturuppgiften att ge det teknologiska samhälle – som följer efter det in-

dustriella – en struktur som tillfredsställer nästa generation?

Den underutvecklade delen av världen kommer att se med intresse på ett sådant företag, eftersom de är missnöjda såväl med de kommunistiska som kapitalistiska recepten för hjälp och utveckling. Ingen av dem kan anpassas till den kulturbakgrund som den tredje världen är präglad av. Att förena produktion med rättfärdighet, framsteg med jämlikhet, effektivitet med medbestämmande och automatisering med människovärde – det är alltsammans uppgifter som ännu påkallar pionjärens verksamhetslust. Och varför inte i det gamla Europa?

En förutsättning är att Europa samlar sina resurser till en gemensam arsenal, annars blir det inte starkt nog att fungera effektivt.

Utmaningen till Europa

Detta är utmaningen till Europa. Om den inte besvaras kommer kontinenten att fragmenteras och balkaniseras. Vi får åter ett dominerande Tyskland som söker ett närmande mellan »de båda staterna i en nation» för att använda förbundskansler Brandts formel. Man skall lägga märke till att också DDR har en återförening på sitt program, och i denna del av Tyskland har den preussiska andan överlevt.

Det är därför en lycka att Förbundsrepubliken prioriterar västeuropeisk integration framför en återförening. Det första utesluter det sista inom överskådlig framtid men har i gengäld den fördelen att tysk återförening en gång skall äga rum

inom en europeisk federation som eliminerar fruktan för tysk dominans, såväl i öst som i väst.

När tysk nationalism absorberas inom en europeisk ram, blir detta faktiskt mer betryggande för Östeuropa än om man fick tysk återförening på neutral grund eller t o m prokommunistisk. Ty Sovjet kan väl tänka sig att handskas med Prag eller Budapest, men ett samlat Berlin?

Den federativa samarbetsprincipen skulle på det hela taget kunna lösa flera av de europeiska konflikterna. Man kan tänka sig att brittiskt medlemskap i EEC, tillsammans med irländskt, kan verka avspännande i Nordirland, att skotsk nationalism dämpas ner, att Gibraltar kan få en ny status när såväl London som Madrid samarbetar i EEC. Sydtyrolen och det belgiska nationalitetsproblemet kommer i samma situation. Och man vet att det framdeles finns många latent konflikter på Balkan som kan slå ut i ljusan låga vid en upplösning av östblocket, om det inte finns en federativ organisation att söka anslutning till.

För Östeuropa kan det vara bättre att ha att göra med ett samlat än med ett fragmentariskt Västeuropa som öppnar väg för spänning, konkurrens och oro. Vi har kommit in i en period då de mindre östeuropeiska länderna, och väl också Sovjet, har slutat att tänka på att göra Väst kommunistiskt. Det är mer fråga om att finna varaktiga former för samexistens. Integration i väst bidrar till en sådan stabilisering, både därför att den skapar en maktfaktor, vars existens Moskva måste

acceptera, och en produktiv enhet som de östeuropeiska länderna har nytta av att samarbeta med.

Att denna nya enhet är europeisk gör det lättare för de östeuropeiska länderna att närma sig den än om den var atlantisk.

Avideologisering förutsätts

Det perspektiv som här dragits upp bygger på den förutsättningen att den nationella autonomin får övertaget i de enskilda östeuropeiska länderna och att Mosk-

va blir mer traditionellt ryskt, det vill säga avideologiseras. Kommunism och utveckling är oförenliga storheter, och man kan hoppas att det teknokratiska ledarskapet i Sovjet så småningom får mer att säga till om och motsätter sig att de nationella värdena förspills genom den parti-byråkratiska dominansen.

Ju klarare och snabbare det demokratiska Europa lyckas med att skapa en samarbetande enhet med gemenskap i ekonomi, försvar och utrikespolitik, desto mer främjas också avideologiseringen i den kommunistiska världen.